

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүделенин органы

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК ТУРГУЗУГҢУҢ КҮЧҮЛҮГ КҮЖҮ

Тывага Улусчу революцияның 50 чылынга холбаштыр

ажылчы чоннарның митингизи

Тывага Улусчу революцияның 50 чылынга тураскааган байыраг митинг дүүн байышталда. Күлтуралык болгаш дыштанылганың Гастелло атыг паркинда «Хүреш» стадионга болган.

13 пик. Стадионга байышталды ажалчы чоннары ба- байралга кирекири-биле райондардан келгеннер. Совет Армияның дайынчылары, ажалчылар чыгып келген.

В. И. Ленинни, оон үнде- аналды Коммунист партия- ның мерген улаанын, Рос- сияның акы-дунна бүгү улус- тарының кызылдар чок дуза- лажымын болгаш детини- лезиниң ачызында Тывага

Улусчу революция тийдеп, Тыва Арат Республиканың бот догуунашкыны боттан- гав, Оон бээр эркен 50 чыл- нийтидеп холбашталып мид- дыла улуг эвес хуусаа, ми- чаала-даа деиничи партияга башталган тыва улус бо үе- ниң иштинде бодунун төөгү- күне каяал-даа көстүн көр- бөи улуг чаартылгалары че- дии алган.

Республикага Бүгү-өвиле укур-дузалыг улуг бодура- галар туттулган, көдө ажал- алы шапкыны-биле холбоон, Тываның Совет Эяленинге каттышканын соода рес- публиканың улуттук продуа- циялыгың ишти хемчээли 36

катап өскөн. Чүге өскөн беш чылда бодураг фондудары 1,5 катап көвүдөн, а улуттук продуацияның бодураг 48 хуу өскөн.

А бистин мурунушта пер- спективаларың кайды дээрл? Тоску беш чылда республика- га улуттук бодурагынның ишти продуация 77 хуу, а көдө ажал-алгыны—36 хуу өөр! Бай-байлак чурттаганы- ның дозт мында. Оуа мында- рагга боттандырып Тыва- ның ажалчы чоннары бүгүн идегенди.

Тывага Улусчу револю- цияның тизиленин 50 чыл- ында тураскааган байыраг митингге СЭКП ТК-ның ке-

жигүү, СЭКП Тыва обкомун- нун бирги секретары эш С. К. Тока чүве чуталган. Партияның Тыва область комите- диниң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министр- лер Чөвүделенин өмүзүзүн- деи ол республиканың бүгү ажалчы чонунга, ажалчыларга, найыскаларга чурттагыла- рынга улуг байырдал-биле алыг байыр чедирген.

Бистин улуг өөрүшкүстү үлөкери-биле МАР-ның Уб- са-Нур, Баян-Улыг, Кобду болгаш Завхан аймактары- нун тоолоруң келген эш С. К. Тока дыптапкан, ала өөрүшкүлү аларгейлеп, бис-

тин найырагы өнүгүүсү, ажалчы болгаш ажалчылар— МАР-ның чонунга соодам тургузуушкунуңга улуг че- динкинериң болурун кү- зөп.

Партияның XXIV съездиниң төгүзүтүш шийирлерин амыдыралга бот ала дараа Тываның ажалчы чонна- ры бүгү күнүс, ажалчы ажаллап, эрестиг ажаллап дээрлиге бүзүрени эш Тока илорейлди, СЭКП ТК-ның, оон Политбюроуңуң улуг тургузуушкунуңга улуг чедиркинериң чедип ала дараа чутала- лан. Эш Тока Коммунист партияга, Совет чалакка пик

йорзол сагалаш, митинггиң ажалгыттып деп чарлаан.

СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП-ның Красноярск край- комунун бирги секретары эш В. И. Долгих чүве чуталган, улуг байырдал-биле холба- шып Красноярск крайын ажалчы чоннарың мурун- да Тываның ажалчы чонна- рын көзүңе улуг-улуг че- динкинериң болурун кү- зөп.

Улус депутаттарының Ху- ралының Убса-Нур аймак курукомунун даргасы эш Г. Баасанжар МАР-ның дөрт аймаандан келген тоолору- нун өмүзүзүңдөн чүве чутала-

Чөвүделенин чамыда Топ статистика органдың башчы- лан В. И. Старовский, РСФСР-ниң туртталда-коммуна- лизм-агыл министр С. М. Бутусов.

Ол мышап РСФСР-ниң Геология министрствозу, РСФСР-нин Министрлер Чөвүделенин Күн-ажыл куруалы- лары алыскаар талаа-биле Кургане комитети, Бүгү-өви- лезиниң «Билиг» нийтидеп байыраг телеграммалары база чуртуккан.

ССР-н чызыл чуртуккан баураш пик Тыва Арат Республиканың ажалчы чоннары дика хей ажалдакчы- ларга чүрөкчү хамыкыда байыр чедиркинериң кел- гилди.

Моол-совет байыраг нийтидеп Топ Чөвүделени Тывага Улусчу революцияның болгаш Тыва Арат Республи- канын чарал тургузуушкунуң 50 чыл-ыла холбаштыр бай- ыраг телеграмманы Улан-Батордан база чуртуккан. Топ Чөвүделенин коммунист тургузуушкунга чала-чала улуг че- динкинериң күзүс турар.

тиргени илорейлди.

Митинг соода байыраг- дың улуг көкөрү стадион- нуң ажал эстрадамыга бол- ган.

Ол-ла хүн Кызылдың ил- подомунга ага чырыкың маргылдалары болган. «Хү- реш» стадионга тыва нацио- нал хүреш эркек. Спорт шөл- деринге маргылдалар, көп- пертер, ажалчы чонун мас- салыг сөдүзүшкүни бол- ган. Ол дугайында тодарыг отчотту солупун дараагыда номеринге парлаар.

А. АНП бистин тускай көрү. ЧУРУКТА: митинг үеи. А. Мельниковтун фотогу.

БАШКЫЛАРЫҢ АВГУСТ ХУРАЛДАРЫ

Каш-ла хонган школаларың ажалчы ажалгыттып, баш- тайгы ишпелдерге өөреникчилери чалар. Хонгү, солу чалгы дыштанылга үеинде чал күл кирип, дамыкан урут- кат эртенериниң делемдеринге база чал халып кирип- тер. Биле-мережиге чүткүдү оттурар, чала-чаа биле- биле уругларың ченегээр кижилер—башкылар. Уругла- ры өөреникчилер болгаш кижилериниң эң харыскалыг ажалчы ишпелдериниң оларга оналгы турар.

Өөреникчилериниң ажалчыларын ажа-хонгүлери чыл келген тудум чартынып, эртенге үндестетини турары кижилериниң бүгү талааң билитиг болурун, до- таамак өөреникчи, мергенлиги билириниң ишен турар. Эр- тенге чалгы биле билириниң курутарын республиканың башкылар биле билир институту органиастыг чурт- кан. Эң класстар база 4-юу класка математика, орус, тыва дыл башкыларының биле билир куртары артыккан. Чаа программалар-биле тапкып, тус-тус класстарга база эр- тенге башкыларын биле калчаар чурдарының айт- ымыларын башкылар биле алган өөреникчи-кижиде- ге укур-дузалыг болуру чуталган.

1971—1972 өөреникче чыл партияның XXIV съездиниң болу эркен чылда эгээр-биле оналга. Партияның съездиниң материалдарыга школа айттыргалары көсүч чери элест турар. Тоску беш чылда ажалчылар бүгү-үнү ортукма өөреникче халар тударын бүгүн боттанды- рып, школа тудуларын калбартыры көрдүгөн. Өөреник- чилериниң ажалчы чала билик дөңгөс көдүр болган ону эртенге үндестен чурдарың ола кичонгөй сал- дынган.

Тываның улус өөреникче ажалдакчыларын кичонгөй үстүнде айттыргалары шийирлээрине уланган. Киш- ла хонган эгээр башкыларын август чонуге хура- ларыңа он айттыргалары республиканың улус өөреник- чилериниң хүн айттыргалыг тургузун чуталгачар.

Башкыларын чонуге хураан ажал-ишчи билик деп-

нелге эртеринерге улус өөреникче органдары кичонгөйиң улангыттыр чогур. Чаа өөреникче чымын бодурагың тү- нел үндүр болгаш анализээр чутула чүдүдөр хей. Эртен өөреникче чымын түндүгүң чүнү көргүскөй, тус-тус башкылар, шолалар коллентериниң кичонгөйиң ажал- ажал-ишчи дугайың өөреникче чуталган берип бодуру.

Республиканың школаларында өөреникче-кижидеги ажалчы башкылар деп-дөңгөй эск. Эртен өөреникче чы- мында дөңгөй ажалдакчылар, коллентер республи- када хей. 850 хире башкы эртен өөреникче чымында школаларың билик дөңгөйиң өөреникчиге чедип алган. Уругларың өөреникчиге болгаш коммунист кижидеги ажалчы чедип ишпелериниң чуртуу турар. Чаа-Хемде Сарыг-Септин №2, Чоон-Хемчикте Алдан-Маалыр, Таңдыда Владимировка, Кызыл хоорайда №1, 7 болган республи- каның өскө-даа школаларың ажалчы бодуру өөреник- чиге, эки чүдүдериң август чонуге хурааларыңа тус- тус хамаарышкан район, хоорай ажал-биле сайгарын чу- галажыры чутула.

Башкыларын чонуге хурааларың улус өөреникчиге тергилериниң мурунгу дүрүдүлгө хей ажалчы кылдыр тардырың, ону пропагандаларыңа салгы сал- ыр. Мурунчалар школа бүзүңдө бар. Тывага Улусчу революцияның 50 чыл өнүгү бодурагың республиканың улус өөреникчиге башкы ажалдакчыларын чалактыг өреник- чиге болгаш медальдары-биле шаңгалар. Шаңгаларыңа бай- ыр чедирип, оларга чонуге ажал-херекти күзүс турар, олардан өөреникчи башкылар эск. Чонгө, Бин-Хемде Ту- ранын №1 школаның директору, Ленин орденниң эи- лектин Нина Васильевна Селина ук ажалга хей чылдары ажалдан келген. Башкылар коллентериниң улуттук, шко- ланың өөреникче-кижидеги ажалчы башкылар талаа- биле хоочун директорун арга-дурдугаа районунуң школа удуртукчуларыңа үлөсчү-чүк болуру чуталган.

Чонуге хурааларыңа тус-тус эртеринер эки органиастар. Чонуге райондарың практикамында чүдө ху- ралдыг хей айттыргаларыңа практикамында чүдө ху- ралдыг эртен эртеринер талаагылар тургулаан. Херек ажалчы эртен эртеринер чуталгачымын, арга-дурду- ла солчугаа секцияларга эртер укуртуу. Чаа программалар-биле башкыларын чонуге ажалчы ажалчы чалгы курстарга башкыларын барык хей келген өөреникчиге алган- даа болза, бир чамдык башкылар өөреникчиге дашкарар артык. Чаа программалар-биле башкыларын ажалчы өреникчиге билин алап турар уругларга бажыг билиг бээр чедип алдылары берге. Бичанга секция ажалчыларга бо талаа-биле чуталгачымын органиастарыңа, илеткедериң кылмын райондарыңа методика кабинетте- ри органиастар болза эки.

Бүгү-үнүңиң сес чыл өөреникчиге Хоойдуун бот- тандырып турарыңа улуг чептер чыл келген тудум уламчылар турар. Бо талаа биле республикада эң чамыс көргүзүлү болган. Таңды, Эрини, Барыш-Хемчик район- нарың школалары ук айттыргалары шийирлестиниң тур- гар чүдүдериң партия, совет, хой-ишги органдарыңа кир- гилеги-биле чедип ап бодуруңуң бүгү ажалчы биле тиле турар.

Школаның кол-ла соругаа уругларың бажыг биле- дер-биле ченегээр. Билдиг тургузуу Бай-Тайга, Тоску рай- онарың школаларыңа эртен өөреникче чымын түнел- ле баурап республикада эң чамыс көргүзүлү болганың чылдагың чүдө дөңгөйиң чуталгачы чутула. Эртен чылдыг ченегээр чымын түнел удурун, ажалчы халы ажалчы- нейт тура, чаа соругаа салып, ону амыдыралга боттанды- рып чедип алдымыс.

Партияның XXIV съездиниң төгүзүтүш шийирлериниң амыдыралга боттандырып дөңгөй ажал-иш чер болгонда хай- ныкан. Съездиниң айткан соругаларың күзүдериң улус чонуге ажалчы бау-биле ажалчыларын республиканың улус өөреникче ажалдакчыларыңа август хурааларыңа партияң бау-биле тодарып чуталгачар алар.

ТЫВАНЫҢ СИГЕН БОЛГАШ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

ХАЙНЫЫШКЫННЫҢ АЖЫЛ-ИШ

«Бүн-ажылдыг хостуу» совхозун Торгалыг салбыры- нда суген бригаданың мехпаш- таттыганы ийи эвенондун тур- густунган. Олар аразында чы- рыштыг. Совхозтун партия болгаш ажалчы комитети чы- рыштыг илеткедериң тургу- сан, беш хонгаш-ла түнел турарын чуртуктаган. Чырыш- ка тилеэн эвенон кызыл ту- биле калы 50 рубльди алыр. Чырыштыг баштайгы беш хо- нуңда Сергид-Дон эвенон- туңда болза, совхоз хонук- тарга Кожай эвенону алган.

Августун баштайгы хү- пери каан, ажал болган. Тора- лыг сугенчилерин ийи эве- нону кылмын-даа багыт ажал- даан, мал чемин белет- кериң күнтелдирген. Тракт- орист Бун Сымый-оолдун удуртканы Кожай эвенону

сөөлү беш хонукта график план баурап 82,5 тонна си- гениң орунуга 96,5 тонна сугениң белеткериң, өскө эве- нолары мурунаа, күн-ажыл- дың бодурукчулугу, сугениң кылганын шынары бөлөң — деп, салбыр өрелекчиге эш Дамык чуталгачар.

Арты ажал бөргө, кожай- ыларын тургускан сараат- ыры көстү бээр. Мында ажал ап боду сугениң хей кел- килдигин. Дүштөк чемин чалсар үеинде Кожай эве- нонун чалаан алган шаңгалың совхозта парток секретары эш Херек, салбыр өрелекчи- ги эш Дамык олар тынып берген.

Механизаттыганы ол эве- нонд каттышкан, 455 тонна сугениң белеткериң, ол дөңгөй салбырын планыңың 61,4

хуу болган. Районун өскө ажал-агыларында органиаст- таттыганы суген бригадаларын Торгалыг бригада мурап турар. Оон аңгыда Жалан атыг совхозтун Чодураада, «УТКА 25» чымы совхоз- тун Арыскада, Иштин-Хемде суген бригадалары база дем- дегээр чутула.

Иштин-Хемчин суген брига- даын коммунист эш Ш. Чал- баа удурткан. Бригада мал че- ми белеткериңиң сезонунда 950 тонна мал чемин бодуру, ол дөңгөй планан ажал ал- ган хуулар-дир, ону 40 хуу чедир берген. Тракторист А. Кара-Сал машиниң А. Далай- оол-биле хүнде 16 галын ор- нуңга 20 галы кестирип ту- рар. Бодурукчу Д. Чечек-оол хүн норманы 150—160 хуу күтүсчү турар.

Белеткериң мал чеминиң «Улуг-Хан», «Найрал» сов- хозтар формалар төгтеринче сөөртүп турар. Мал чемин белеткериңиң депшидеги ар- галы — севастыг «УТКА 25» тылы, «Улуг-Хан» совхоз- тар кылды турар.

Сөөлү беш хонукта райо- на суген белеткериң 7,3 хуу эууделег болган, мычаарга Жалан атыг, «Бүн-ажыл- дыг хостуу» совхозтар, «Х Улуг Хураа» кохоз планынга удур оон-даа хей немедели кылган.

Ситенден аңгыда районун ажал-агылары 1089 тонна боду-буртун белеткериң, ол ажал «Найрал» совхозта органиастыг чоруп турар.

Д. АРАПЧАА.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИН БОЛГАШ ИНДИЯ РЕСПУБЛИКАНЫҢ АРАЗЫНГА ТАЙБЫ, НАЙРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛА ДУГАЙЫНДА КЕРЭНИ КҮШТҮГ БОЛДУРУП БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫ

Совет Социалист Республикаларың Эвилелин бол- гаш Индия Республиканың аразында тайбы, найрал, болгаш кады ажалдакчы дугайында 1971 чылдыг август 9-та Нью-Делиге ат салдыган болган ССР-ниң Дээди Со- вединиң Эвилелин Совет-биле Намовалар Совединиң дашкы херектер талаа-биле комиссары чүдүдүзүнүң өртен Керони күштүг бодуруп бадылаары-биле ССР-ниң Министрлер Чөвүделенин кижир келгенин баурап күштүг бодуруп бадылаар.

ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы П. ПОДГОРНЫЙ, ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1971 чылдыг август 13.

ПРЕЗИДЕНТ БАДЫЛААН

СЭТА-ның корреспондентиниң Демден дыштанып баурап алгач, Совет Социалист Республикаларың Эви- лелин болган Индия Республиканың аразында тайбы, найрал болгаш кады ажалдакчы дугайында 1971 чыл- дыг август 9-та Нью-Делиге ат салдыган Керони Индия- ның президентин В. В. Гари күштүг бодуруп бадылаан.

БАШТАЙГЫ ХУРАЛ БОЛГАШ КОНСТИТУЦИЯ

ШЫН

МЕҢГИЛИГ ТАЙГАЛАРНЫҢ КИЖИЛЕРИ БОЛГАШ ТЫВА АРТИСТЕР

Найымсал Биздин самалетке олурган, дөртөн хире мишута болганда Тоора-Хемге ужуу челе бээр апарган болбай. Кас-чараш бойдуу чурумалга хүрээлеткен аэродромдан каш-ла мишута болганда район төүнгө челе бээр бис. Таарымчалыг дериттинген аалчылар басын, столвал сийленин эргекерде. Ойлап, хөлсөр, культураут дымтанар дээр болунарда. Булутура бажынын аял кезеде азык, ашаа хир бүрү кино болор, чок болаа солун концерт дөш челе чүу болбай. Библиотеккага бээр болза солуннар, журналдар, сийленин эргекерде. Амгы Тоора-Хемге байдал республиканын кайы-даа хоорай, суурларыннан ытгалбас. Тоора-Хемилерге көрүр дээр, хоорайжылардан ытгалбас-тыр: амдырал-чуртталганы, кеткен хени, хостуг үе-шагын арттирил турар.

Токуже чогаалчылар, чүрүкчулар, артистер чоруп турар. Чонун - ажал-ижи дайныккан. Токунун кижилери эрес-лим, тура-сортукту, бергелерге тордубас. Бо черин бойдуу кайгамчык, арга-хем-лер, хөдөр байлак. Азас хөчө хөй-ле тур-ристер чоруп турар. Ол база озагай-ла чер. «Токунун көрбөн киж, Тываны көр-бөн ол болур» деп чугаалажыра-ла шым.

Хөгжүм-шин театрынын артистери То-жуга бо-ла челе берилер бис. Тоора-Хем-ниң, Ирабанын, Сийг-Хемниң, Хам-Сы-ранын чурттакчылары шин, концерттери күзөлдиг-биле көрүп турар. Сураглыг ар-тистер Кара-кис болгаш Максим Мунаук-тарын ырларын, шин көргүзүлери чон ханы сонугулар турар. Тыва АССР-нин уагустун артист Николай Олей-оолду кө-рүкчүлөр чылы-биле уткуп, хүлээп алыр.

Быма-даа билинчир шынны чүг-ле кагаптан чугаалап турар кижил деп ном-чүкү айтыр чатавас. Совет Тыванын сайзыралын магалан, эртен үжө хөзүл-даа бол, хал көрө кааптаал. Тыва совет үе-ле озагай шапкын хөгжүп, экономика, культура талазы-биле таптыгымас ала-ры-тыр. Бо бүгү-биле кады Току база четектелген ышкакыл.

1943 чыл үеи. Ынчаардагы Токунун сактып келдим. Ычан театр училищениң сургууларын аң-не баштай Току-же ойн көргүзүп чоруткаан ол. Токуга кайы хире үр болгаш четкеннисти ам сак-тырга тоолда дег-дир. Дугуу уштувуп ту-рар чүк машина-биле Сарыг-Сөпчө чет-тивас. Оон чоруткан, Хараалга бардым.

Ол аразында хөй-ле даг темчигештерин, калыр черлерин айттыр өткен болгай-ла бис. Тывын чериниң ажалчыныры бистин концертнисти керсин лампазы-ның чырыгына көргөн чүве. Ам РСФСР-нин алдарлыг артисти, ычтаарга хир дөш анык кыс турган Бонгар Хүргүлек таа-лачыг чилге үнү-биле «Делгем ак орук-тап» деп ыры бадырарга, көрүкчүлөр чы-лым-биле уткуп чүве. Кара-хүрө арин-ныг, ыдырал баштыг анык киж «Кон-тургайы» база орус ыр «Улаачыны» ыр-лай бээрде дылчаканчыг-даа турду. Ам кө-рүр дээр. Ол ам тыва театрынын сура-гыг артисттеринин бирөөн болган ышка-жыл. Ычан Степан Сарыг-оол «Хордуу кайдыны» чогаалып бижээн. Кондоттин төнчүзүнде мен ол шугукту номчуп тур-дум. Ынак өвүр-хевирим мени бөгүнге че-дир сорук кирип чорутур.

Ол-ла концертке Любев Севибээ, Владимир Монгалби база кирип турган, чүгүе ол эвес, Александр Лаптан, Олег Намдараа база бар чүве. Бөгүн ам Олег Намдараа уаг-баштыгы В. И. Ленинниң өвүр-хевирин тыва сцената боттандырын ойнап киж болган ышкакыл.

Уаг-Хемни куугу салып турган бис. База-даа ойн көргүзүп чорутуус: кижилерин болгаш аялчыларын чадыр-ларын чыныгы, хем эринге, даг эр-э-ге дөш ойнаван черинис чок. Ычан То-жуга клубтар чок, чыгыс багай клуб Тоора-Хемге турган. Ычанга бистин сценаны өт шыккан көк шыктар болу-лаан, а көрүкчүлөр черге-ле олургулап-тар болтай. Шах ыччаар бир ай хире чо-руп келди. Токунун чону бисти аки-ле уткуп хүлээп алган.

Токунун чери көжө бербен хөвөр ту-рар, чүгүе ында чаа амдырал улам шап-кынны-биле көргүзүп олтурар. Көрүкчүлөр-нин дайнык бугуш-мөзүтү, иштиги са-гыш-сеткили хемчээл чок өвү сайыраан. Булутура аажы-чанчылар неперей берген. Көжүн амдырал уттуңдурган. Бистин уаг Төрөн чуртувустун ажалы чоннары-биле бир дөмөй, Токунун чо-ну тоску беш чылдын план даалгаларын кү-сөдип эгелеп, хере бажынар-биле көрүп олтурар. Байгамчык чаартылгаларын кириктирип бооп, бо үеде чурттаары ула-ас-кежи-дир.

М. РАМАЗАНОВА,
хөгжүм-шин театрынын артисти.

Надежда Павлова Глухенко Кымалың «Өнүк» ном садымның тускай ли-тератураар номнары садар салбырын эргектеди болгаш хөй чылдарда ажа-лал келген арга-дуржулгалыг, республиканың номнар садар кылдының хоотун ажалдыкчыларын бирөөн, коммунист күш-ажылдыг талыныгы.

Бо чылдын эгелештен эгелеш аңгы-аңгы салбырларын аразында калбарган коммунист чарыкка ол киришкен, чартык чылда номнар садымнарынын планын белик көргүзүлүп күсөткен база ийги каартада чедипкенин түшүндүр дөш коммунист чарыктын мурунку одурун чаалап алган. Улестерин салдыгынын уагустун турар салбыры ийги каартадыг планын 1133 хуу күсөткен.

Салбырын садымжылары Анна Апан-оол биле Ирина Попова садар номнары-нын көргүзүп делгитиргиле турары, көрүм-чүрүмүг, көрүштүг салып, келген херекчилерге эзел-эзел баран болуп, каарта плантарын док-тоомал ажал күсөдип чыгыккан. Олар база коммунист күш-ажылдыг шап-кынны болуп турар.

Мурунчкы салдыкчылар калды-бир литературага херектедип херектеди ному чок болган таарыкта, ол ному дөмдөп алаш, топ скартан ажал каан, дараазында кезирге берип, херектедип дилээп хандырып, эки ажалы-биле үнелел аң келген.

Салбырын эргектеди Надежда Павлова Глухенко тоотка чаа болуп эртен тер-чер Советтеринин согулаздыкка Кымал хоорай Советинин депутаттыга сонугулан.

Мурунчкы салбырын садымжылары июльдуң номнар садар планын оона-лаан база белик көргүзүлүп күсөткен болгаш Тывага Уагусту революциянын 50 чыл оннга туракааткан коммунист чарыкка киришкен, уаг чедипкенин болган.

О. СИРИН-ООЛ.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ ФОТОСУ.

Сигенчилерге чорсаан

Тоон-Хемчик районунуң кол-го, советтеринин болгаш Тывага хоорайны ажал-культура-биле бо хунер-де районунуң сигенчилер тур-

ларын кезип, лекция, бе-седалар кылып, концерттер көргүзүп чоруп турар. СЭКП-ниң XXII съездинде атыг советтук бот-тыгы-

ыр артистери Хандерсиде сигенчилерге болгаш ында жашчыларга салып чорам чынып келет. Оларга удур-тур чорал картал дайыма-нуу ажалдыкчылар Илья Ба-ды-Лема Тывага Уагусту ре-волюциянын 50 чыгымын ду-гайында лекцияны чорал чыгырына неччел.

О. ДАКАН.

Өөрүп четтирген

Эп эмвэр салбыры чоруткан. Кезер эмчи Давос Машпа-оокович Монгуш уругунуң кулактарына кезил-де кылган, эмчеп актирп калган. Уруун-биле эмчеп ка-ды чымып, эмчилерин, сест-реларын кижиниң калдык-тызы дөш, дүң-хүн диней ажалдап турары көрүм.

Эртим эмчилер, Давос Мон-гуш, Мария Симакова, сестра-лар Талина Габова, Елена Ви-люкова сийленин уругуна эмчеп актирп калынарга солун дамычтыр каш сое-биле четтиргенисти ала-рей-ледим.

Галин ала-пези ООРЖАКТАР.

1. Хомузумнуң үнү

Барбай аарак челин оор Манган доруум мууускам

Хайым сеткыл одун кысыр Байлак чуртун кезиксэм

Ажырап кылан суг дег Артыг турбас, шоруктагыт, Ажы-нежиң чайгар калбас, Ажы эртер берелерит, Калыр дашын бедип көрдө, Халбактап үер херек, Хамы далай дүвүн көрдө,

Корбал чорашаң чедер херек, Бесеп чүзө өөреним, Бергелерге чактыгып чор.

Тоту менээ эриг баарты Төрөт чоңун өргөкөзөм кээр. Топмөс-батпас ажал-ижиңиң Төдү ырлар чорусаам кээр. Арат чоңун, төрөн чериң Аас-кежик суудам бооп, Чүрөмгө кээп хомустарга Шулук, ырым хонун тыар.

Чонд-биле демилг катпал, Соругаңны уттай чор. К. САРЫГ-ООЛ.

2. Чонуң-биле демиң каткаш

АМЫДЫРАЛДЫҢ БОЛУШКУННАРЫНДАН ОДУРУГЛАР

ЭКИ УЛААЧЫ

1930 чыл үеи. Мартын баштайгы хунер. Араттар андазын-ижиңиң сөзүлө, арык-бугаан экине, аял-пир-ызын ачылаш, тарылгага белеткен эгелештер. Адаш-кылдарга тараа тарып чыр аял-хөл, андазын-ижиңиң бээр эвес, Бай-Лемага барып хөзө-лөшкүр дөш чорутурунга бел-беткеди турда. Чарыдааным суму чери кийгиткан.

Суму өөңгө кирип келгире, таарып Шовушай, өскө үш ар болган суму даргазы олур-ган. Меңди солуннап, олурч алган.

Бистин сумукун артоо аяллары солур утуп келген. Сийлери ынаар чорудар дөш кийгиткан чүве — дөш дарга Саая Ламажан олурган-нары эргип көргөн чугаа-аын уламчылаан. — Сумудан үндүрүп каан ээр, чүгениң 20 аял, айда чир күш-хүчө-жиптер-даа белең. Ам чүгө оңу хүлөп алган, хал оор сийер. Өртүзгө барган, эр-кен-дүшкөй чоңа кири бираа болур эвес. Сумунар адим болан чорупар.

— Күш-хүчүң, аял-хөл бе-лет чүве болганда бистерде чүу боор, хал-ла орай бис-ден, боду-биле бир үе өөрү-пүп мурунунда, черде чугаа-кыр Чарыдаа чөшчө-режик каалыккан.

Улаачы чок эер-чүгениң аялтар сүргөн беш киж Бар-дык мурунун доозуң-дурган доозлур. Көп-Көжик кайы сен дөш хансаран.

Шовушай даргазылаан, аялтар каларга, а Чарыдаа өскө үш өөрү-биле улаачылар берген. Аял мидиг-ла амыр эвес, чай чок турган. Келген кижилерге аялты эзертен бе-леткээр, оон бээр дөш суму-

зунга үдөп чедирген, аялды дедир чедир. Чаа ажал-даан кижиге чамдык черлерин орук-тирип, хемериниң кезер кезин-даа бидишпейт бээр. Чорук кижиниң улаачы калды-бир чылгаал-биле саалдар болза, шымык хемчетиң түктөр ашаар. Не-гелде улач, хүлөзгө берге турган. Амгы ала-даа Бай-Ла-жаның эмчеп аяллары баш-тай муушкы, оң чоруту ан-дазын, ишпире чалжыктырп пик өөрөгөн Чарыдаа, аял-хөдө оңиг, аял боду бар ажалга чачыккан шымык болган, бичиң-даа бергезиң-мөң. Ажылаа-ла каш хонун чорда, кады ажалдан турган өөрү-даа, чорук кижилер-даа Чарыдаанын ажалга ха-рысалгалымы, ак сеткидиги шалынып, эренин биле бер-ген. Калыңгап-ла чүве дийн уагус оңог аял белең адалас «Эки-Улаачы» дөшүр апарган.

ШАВАР ЧАРЫДАА
Бир-ле катап чылаан өөңгө шаваар чарыдаага ажалдан кижил шалып тыаар дугайы-да чугаа болу берген. — Көп-Көжиге ортооде улаачылар турар бистин Ан-сы-Барык чуртуттү Хомуш-Чарыдаа деп анык эр бар. Аял мурунун эпит, кашпа-гайы-даа көчүтүп килең. Ша-вар чарыдаа ол черле таар-кыр хире ийиң-дең, Аксы-Барык сумукунун даргазы Саая Ламажан сыйал кирген. — Эки-Улаачы бе оа? — дий-жиң ийи-үш киж хамы угда айтырлар. — Ийе. — Ол шыдаар болгай аял. Улаачылар берген, колу-нун 13 сумууң кезип каал-кы. Оруктары, кезилерин-даа эки билер-дең, Көп-Көж

сумукунун даргазы Бүртчээл дөшкүшпал, нечел каан. Улачунуң чугаазы чачык-сай апарган. Ол-ла хун Чарыдааны чылаан чериге кийгиткөн келген. — Арат кижээ хунисаа-дыг чачыкка баран болурун-даа арат күчү турар боор-дең, Чарыдаа чаа ажалың өөрүшкүлүгү хунисаа алган. Саалдык-Төрө. Эрик кыры-ла дөшкүшпал тил каан бис аял кайы хангаптан көчүп ту-рар. Оуу чылаан өгдөр дээр, Бөскөр чугаалаар. Тывада эң улаг конууларын бир-эң 13 сумууду Барык-Хем-чиктин төү ол турган. Чы-лаан өгдөрүн аратын кууду Хөмчик хем хап барган. Ху-рал-сугаага, албан-аалы ужуң келген улаус оң эрин-ге олааган. Чадарлааным алыр. Моон конуушуну суму бүрүзүңе үңкөң ол дөш, аял-тыг, дүргөн чөдө бээр аял оруктарың Чарыдаа эки бил-диң. Оуу улаачылар чугаа-ла шигеңдир алган. Мидал-да-да шаваар чарыдааң ажалы улаачыга боаларга эң харысалгалыг деп кожуу даргазы Монгуш Чамалың Чарыдааны ийи улаачы, ча-гыш, сургап каан. Албан-аал чакыт бижиктерин суму, нам үрүтүп доргаларына чедир, намың болган чакытны ажал-чорудузаалыга көрүп, улаачылар турар кижилер кийгитыр дөш, хура-суг-лаа чарыдаагы чедир кадыг дүргөн чоруттар кылбас дээр. Ычанга шаваар ча-рыдаа дөш ужуру-даа ол. Бү-гү-ле даалганы дүң-хүн, чачо-боран, өзгө-соң диней ша-дыкчы күсөдүп ужураут.

ОУЖАК ДЕМИСЕЛ

Ол-ла чылы Чарыдаа Эр-ти-Барык, Шуй, Каргы, Ху-

рең-Тайга, Саглы, Аялгыт сумуларына чам үрүлери-нин даргаларына ТАРН ТН-нын ийги шигеңиңиң док-таалары чедир дөш чо-руулан. Эр-ти-Барык улаачы чедип келгире хем саалың ажал, диний берген болган. Мидк эртен аратыңны не-жон алган. Сым-Баштыг араттан чорбас болза хөжөк-тур дөш ол шигеңдир алган. Хөмчик чүве кизирт дөргө аял башып шугай берген. Чыраа аразында аял ийиң болуру ол бе дөш бодол, хал кийрүп келгире, Бай-Ламажан олту. Монгуш Оглаа-Сарыг дээр аялы мурун алган са-рык-хулаң чок түтөтү орта-мын танып каан.

— Черин чериге менээ көчүтү-ла таптыг таарык-ка келдиң аа, дора өтүк! Сөз куудуруу калыңар эвес мөң! — дөш, мурундал келген аял аялтын улач динийден сөй-гөн алган. Чарыдаа оң хал-дан көрүп биле-даа, улаг дөшкөзүң, «Көзөдө токун келчип бис, менээ күш чедер эвес бо, оорут бооп чалавас-дең ол иштине бодоган. Ол аразында Монгуш өттиден боо дүзүп сөз келген.

— Адамны мурунуга чүс каан төлөдүң, аял-сөзүң алган өтүрер мөң, моон дөм дээрбечилер чакырып алган деп чугаалаң сойлуң сөй-дөш, ол бөкү нарыгыңа алгырар. — Чоруп олур, аалы-мыска!

Бижикти, боозун арым алган кижиге удураалыр ар-гажык. Маана олуртуп калар-гам, чакыттың чугаа бижик канчаар, үе-чаз соккап ор-туктер-ле болгай, бодулар бышта шуурун турган.

— Адыр, Монгуш, чүвөңүң ужурун сенээ чугаалап бе-

рейн — деп, Чарыдаа Нон-чуну оокуттурун, улач диний салдырттып алыр болган. Эрик кижик ону-даа тоо-кай, боду орукче кийр кал-кан, Чарыдааның аялы чөткөп чорупкан.

Чарыдаа эңиге чери ажалдаар бодол, четтирген диний дөшкүшпал. Нончу-вун соонда шал олган. Оуу бичи болган сөксик хал көрүп каан, дүргө-не ала-зынга барган, көчүт дайыны-ны тулуп эгелештин макта-мын атулаар дөш чүтүлүп олган. Көп-Боомга келгенер. Бир тарым турат, баары-биле Бардык хал баткан, оруктан өскөр өт элгир аргажык ы-лаа. Чарыдаа бижик ушта сон эжелең, улач диний үе шигеңиң. Мөңөр чыккан хемчө караланы аял тыркан шугады берген. Монгуш хал көрүп келген, ара-сораа боо-дугааң, аялдың дөш хал-дың чыдыр. Чарыдаа аял аял-биле өрчөкө ийиң берген. Эрикке бичи-ле чөт-көсөп чорда. Монгушун ат-кан огу каралаа дөшкөн. Аял өрү шугаалаан, эрик-ле чөдөдир барып дүңкөн соонда, тымын берген. Чарыдаа аялы көргөн, ча-раалың аялы бичи-даа кады дөшкөп артаан чок болган. Оң аялыңды дүргөн чедир албан бижиктери. Оуу ча-ла-лаа болза, тымың-ла чо-роаш чогуур чериге чедир херек деп бодол баштан ы-ры-кан. Эр шугай аразыңа шигең дөш.

Б. БАРБА.

Редакторун ораалчымы

Б. Н. КАРАШАН.

ЧАРЛАЛДАР. РЕКЛАМАЛАР

„ХҮРЕШ“ СТАДИОНГА

Бөгүн август 15-те

Сибирин шериг округунун ыры болгаш танчы ансамблинин Тывага Улусчу революциянын 50 чы-лынга холбаштырган

байырладдыг улуг концерти

Эгелээри 12 шакта.

Билеттери Тыванын куруне филармониянын бажынында болгаш Культуранын база-дыштаныл-гайын Гастедло аттыг парыгында эргегиниң 10 шактан эгелеп садар.

Хоорай чурттакчыларынга болгаш аалчыларын кичээңгейинге!

КЫЗЫЛ САДЫГ

Бөгүн эртеннин 8 шактан эгелээш

Ленин кудумчузунга

ярмарканы эрттирер

ЯРМАРКАГА АЪШ-ЧЕМНИН БОЛ-ГАШ УЛЕТПҮРНҮН ЭН-НЕ ЧҮҮЛ-БУРУ БАРААННАРЫН САДЫГЛААР.

ШУПТУ ЯРМАРКАЖЕ!
КЫЗЫЛ САДЫГ ЧЕРИ.

БӨГҮН «ХҮРЕШ» СТАДИОНГА ФУТБОЛ МАРГЫЛДААЗЫ

Тываның «ДИНАМО» болгаш Томскин «ТУДУГУ» командалары ойнаар.
Эгелээри 17 шакта.

Мелебизенне

АВГУСТ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Сөөлү медиктер. 12.05—«Моң ырым, мөң амды-ралың». Документалдыг фильм. 12.25—Уруларга дагы-дыла. «Дроздоборд хаан». Урун-чечен фильм. 13.30—Му-зыккалыг көргүзүт. 14.00—Шоолачылар дамыдыла. «Хөм бөмбүк» куулуун шалың дөш анык бут бөмбүкүлө-риниң Бүтү-өйлөт маргыздаанын түңөл оюну. 15.00—Л. Леонов «Тенушка». Шин.

КЫЗЫЛДАН

МОСКВАДАН

17.30—«Кипо-алн-чорукчуларын кууу». 20.00—Делегет теманың дамыдыла. 20.30—Чин атлетика талазы-ба-те Европада берге чөдш маргылдаа. Хөйсиндиге да-мыдыла. 22.50—00.10—«Куду болган келен». Урун-чечен фильм.

КИНО

АВГУСТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Спорт, спорт, спорт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.
«ИОНЕР»: «Чай хилас эрткен» 9.30, 11.20, «Мөң чедип ооздарым» 13.10, 15, 17, 19, 20.50 шактарда.
«БАА-ХЕМ»: «Каирон четкисер» 10, «Там-там чаңгыла» 11.40, «Дондурган каан» 13.20, 15.05, 16.50, 18.35, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Самыктыг моортайын чаа ужурадары» 13, 15, «Майерлинг» (1-ги, 2-ги кезектери) 17, 20 шактарда.
«ЧАРЫ КИНОТЕАТРГА»: «Кипо-алн» 13, 15, «Билет-те» «Дуламы эгелеш» 17, 19, 21 шактарда.
«ЭНЕРГИЯ»: «Култура бажыны» «Ал флогери» 12, «Ордактарган поед» 18.20, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БА-ЖЫНЫ: «Диниң оң тымың» 15, «Сайха» (1-ги, 2-ги кезектери) 17, 20.30 шактарда.
«СОВЕТ ТЫВАНЫН 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Уагус уктуг Пепте» 15, «Пепиң минажымы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17, 20.30 шактарда.

АВГУСТ 16-ДА
«НАЙЫРАЛ»: «Азыркы» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.
«БАА-ХЕМ»: «Мөң чедип ооздарым» 15, 16.55, 18.40, 20.45 шактарда.
«ВОСТОК»: «Том Совериниң ужурадары» (1-ги кезе) 15, «Дондурган каан» 17, 19, 21 шактарда.

«ЧАРЫ КИНОТЕАТРГА»: «Майерлинг» (1-ги, 2-ги кезек-тери) 17, 20 шактарда.
«ЭНЕРГИЯ»: КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Гайдуктар» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕСИ:

Кызыл, Шетинкин-Бравченко куумчузу, бажын №3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторун 24-63, редакторун ораалчыларыны болгаш пропаганда кылдының 35-24, харысалгалыг секретарыны 23-35, парийжи амырал кылдының 37-13, Куулура кылдының 23-54, көзө ажал-агый кылдының 21-47, улестуу кылдының 22-64, алаа бээ совет тургузу кылдының 41-27, информация кылдының 20-60, бухгалтерия-ны 31-75, корректорлары 27-41, Солун келбей баргала 32-75 телефончо солтар.

ТЫВА АССР-ни Министрлер Чөвүлөкчиги чынык Тыванын ном үнүрү черини республика типографияны (Бизил, Шетинкин-Бравченко куумчузу 1.). ТС 00391.

Солун неделяда
6 катап үнөр